

Зоран Ковачевић, МА¹

Факултет политичких наука Универзитета у Београду

ДАРВИНИЗАМ И КЛАСИЧНИ РЕАЛИЗАМ

Сажетак

У овом раду покушаћемо да укажемо на то да су одређени принципи дарвинизма подударни са најважнијим идејама класичног реализма као најстарије школе у теорији о међународним односима. Држава и њен опстанак за класичне реалисте остају средишњи концепт када говоре о међународној политици. Самим тим, разумевање политичких процеса на међународном плану је код већине класичних реалиста дарвинистичког карактера. Показаћемо да се дарвинистички појмови као што су егзистенција, опстанак најјачих, егоизам, доминација, природно стање и сл. често појављују код многих представника класичног реализма. Видећемо да се државе у међународној арени, као и јединке или организми у природи, константно такмиче за ограничене ресурсе како би обезбедиле сопствену егзистенцију, што готово увек доводи до неког вида конфликта. Указаћемо на то да ратови и сукоби представљају проблем који је дубоко укорењен у нашој еволуцији. Посебно ћемо се осврнути на Ханса Моргантауа као најзначајнијег представника класичног реализма, али и на Томаса Хобса који се сматра интелектуалним узором овог теоријског правца.

Кључне речи: класични реализам, дарвинизам, Хобс, Моргантау, природно стање, борба за опстанак, доминација, егоизам, сукоби.

¹ email: zorankovacevic1989@gmail.com

1. УВОД

Када читамо главне радове многих класичних реалиста примећујемо да њихове кључне идеје добрим делом подсећају на оно о чему је писао Чарлс Дарвин (*Charles Darwin*) и други представници теорије еволуције. Чини се да борба за опстанак, конкуренција, егоизам, доминација и слични појмови које проналазимо у класичном реализму имају везу са одређеним идејама Дарвинове теорије. Класични реалисти су често у својим делима истицали важност егзистенције и борбе, како за појединце тако и за државе. Три кључне ствари на којем инсистирају класични реалисти су егзистенцијализам (*statism*), опстанак (*survival*) и самопомоћ (*self-help*).² Примећујемо да последње две ствари директно проналазимо у природи и њеним законитостима. Такође су према традицији класичног реализма, али и реализма уопште, међународни односи у стању анархије. Недостатак централног ауторитета, попут светске владе, на међународном плану ствара услове у којој преовладава константна борба која подсећа на оно природно стање о којем говори Томас Хобс (*Thomas Hobbes*). Таква ситуација тера државе на вођење рачуна о сопственом интересу, што у преводу значи брига о сопственом опстанку и о сопственој безбедности. Таква ситуација је натерала Ханса Моргентхауа (*Hans Joachim Morgenthau*) да тражи да политика има статус посебне сфере, удаљене од некаквих моралних односно етичких принципа.

Две ствари које ће бити у посебном фокусу овог рада су егоизам и доминација, из разлога што су оба ова појма, како ћемо видети, од изузетног значаја и за дарвинизам и за класични реализам.³ Синергија између егоизма и тежње ка доминацији коју налазимо у људској природи може открити везу ка еволуционој биологији. Ако су и државе вођене егоизмом и доминацијом, поставља се питање да ли теорија еволуције игра битну улогу у класичном реализму? Хобс иначе државу, односно Левијатана, упоређује са великим живим организмом.⁴

Класични реалисти су препознали да је свет међународне политике, баш као и биолошки свет, место константне борбе. Следећи тај циљ, у овом раду ћемо указати да су дарвинистичка начела у великој мери повезана са класичним реализмом. На самом

2 Steve Lamy; John Masker, *Introduction to Global Politics (Fourth Edition)*, Oxford University Press, New York, 2017, p. 74.

3 Bradley A. Thayer, *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*, University Press of Kentucky, Lexington, 2004, pp. 61-64.

4 Томас Хобс, *Левијатан*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 29.

почетку ћемо пружити основне информације о ова два појма, док ћемо у даљем раду дати конкретне аргументе за нашу тврдњу да је дарвинизам саставни део класичног реализма.

1.1. О дарвинизму⁵

Значај неке теорије се цени, поред осталог, и према утицају који она има на развој различитих научних дисциплина. Утицај дарвинистичке теорије поред биолошких, проналазимо у психолошким и друштвеним наукама, али и на религијске дебате о настанку људске врсте и развоју човека. Идеја о еволуцији животињских и биљних врста дата је много пре Дарвина.⁶ Ипак, откриће Чарлса Дарвина о законитостима природе представљало је праву револуцију у ондашњим научним круговима и већ 150 година даје најпоузданије објашњење за сложеност и разноликост живог света. Његова заслуга је у томе што је први дао једну целовиту, научно засновану теорију о развоју органског света поткрепљену бројним доказима и чињеницама.

Разумевање Чарлса Дарвина није могуће без кратког осврта на најпознатију идеју његовог савременика, енглеског економисте Роберта Малтуса (*Robert Thomas Malthus*). Он је своја схватања најпотпуније изнео у књизи Есеј о начелима становништва (*Essay on the Principle of Population, 1798*). Малтус је сматрао да влада вечити „природни закон“ према којем се људи размножавају по геометријској прогресији, док се средства за живот повећавају по аритметичкој прогресији. Овај економиста је важан јер је Дарвин у потпуности преузео један важан елемент Малтусовог принципа – став да је природни свет, свет борбе.⁷ У Малтусовој представи о природи важну улогу има конкуренција између јединки исте врсте за ограничене ресурсе животне средине.⁸ Дарвин је као и Малтус, вођен научним открићима свог времена и на основу вишеденцијског истраживања, извукао закључак да у природи постоји „борба за опстанак“.⁹ Дарвин, додуше, признаје да он тај термин користи у једном ширем и преносном смислу.¹⁰ Основно начело

5 Наш велики еволуциони биолог Никола Туцић за овај термин каже да је за различите људе у различитим временима значај различите ствари. Ипак, већина савремених биолога под „дарвинизмом“ подразумева Дарвинову теорију органске еволуције.

6 *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 127.

7 Биљана Стојковић, Никола Туцић, *Дарвинијана*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 24.

8 Никола Туцић, *Еволуциона биологија*, ННК, Београд, 2003, стр. 38.

9 Биљана Стојковић, Никола Туцић, *Дарвинијана*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 21.

10 Исто.

дарвинистичке теорије јесте принцип природне селекције по којем се варијације у облику припадника врсте објашњавају различитом способношћу за преживљавањем.¹¹ Најкраће речено, Дарвинов принцип „природне селекције“, односно дарвинизам, подразумева борбу за опстанак и преживљавање најспособнијих.¹² Због обиља налаза међу еволуционистима постоји консензус да се еволуција путем природне селекције односи и на људе, што самим тим имплицира да природна селекција делује као крајњи узрок људског понашања.

Важан теоретичар који је теорију еволуције покушао да примени на друштвене процесе и увео социјалдарвинизам као грану у социологији био је Енглец Херберт Спенсер (*Herbert Spencer*). Главне појмове које је преузео од Дарвина су „природна селекција“ и „борба за опстанак“, док је са друге стране Дарвин од њега прихватио крилатицу „опстанак најспособнијих“ (*survival of the fittest*) као синоним за природну селекцију.¹³ Такође, за Спенсера се сматра да је први почео да користи термин „еволуција“ у њеном савременом значењу. Социјалдарвинизам је био актуелан све до почетка друге половине 20. века, док је данас тај теоријски правац заменила социобиологија. Едвард Вилсон (*Edward O. Wilson*), оснивач социобиологије, дефинисао је ову теоријску дисциплину као „систематско проучавање биолошке основе целокупног друштвеног понашања.”¹⁴

1.2. О класичном реализму

Утицај класичног реализма на теорије о међународним односима не треба претерано наглашавати. Кључни аргумент представника класичног реализма је да се државе налазе у таквом суровом амбијенту где је једини излаз борба за опстанак. Најстарији мислиоци који су имали утицај на развој класичног реализма у XX веку свакако су Тукидид (*Thucydides*), Сун Цу (*Sun Tzu*), Каутиља (*Kautilya*), затим нешто касније долазе Николо Макијавели (*Niccolò Machiavelli*) и Томас Хобс. Ипак, када говоримо о класичном реализму у првим редовима стављамо Едварда Кара (*Edward Hallett Carr*), Рајнхолда Нибура (*Reinhold Niebuhr*), Кенета Томпсона

11 Артур С. Ребер; Емили С. Ребер, *Речник психологије*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 100.

12 Руди Супек, *Херберт Спенсер и биологизам у социологији*, Матица Хрватска, Загреб, 1965, стр. 28.

13 Треба напоменути да овај термин (*fittest*) има вишеструко значење: најподобнији, најјачи, најспособнији итд.

14 Edward O. Wilson, *Sociobiology*, Harvard University Press, Cambridge, 1975, p. 4.

(Kenneth W. Thompson), Рејмона Арона (Raymond Aron) и Ханса Моргентауа.

Класични реалисти инсистирају на описивању света онаквог какав он јесте, тј. као живот – углавном суров и тежак, уз константну борбу за опстанак. Моргентау, као најутицајнији представник овог правца, као што ћемо видети често повезује трагедију живота и политике.¹⁵ Овај аутор је у својој епохалној књизи *Politics Among Nations (1948)* изнео став да је фундаментални принцип међународне политике борба (*struggle*) за моћ. Пун наслов тог његовог најважнијег дела додуше помиње борбу за моћ и мир¹⁶, али према Моргентауу борба за моћ је стална и непромењива јер је укорене-на у људској природи, односно човек по својој природи тежи одржању и увећању моћи. Зато се класични реализам назива и реализмом људске природе.

Постојање анархије у међународној арили одржава такво стање међу државама. Егоистично и себично понашање је самим тим потпуно нормално у бруталном свету (међународне) политике. Главна критика класичног реализма упућена либералној теорији се заснивала на томе да либерални теоретичари игноришу питање људске природе и њене тежње ка ратовању, односно насиљу и агресивности. Иако класични реализам прихвата етичке норме унутар саме државе, овај теоријски правац на међународном плану препознаје пре свега егоистичну политику без много обзира на етику и моралне принципе. Класични реалисти су такође веома сумњичави према међународној сарадњи. И представници (нео) либералног схватања међународних односа, попут Роберта Кохејна (*Robert Keohane*), приликом дефинисања међународне сарадње подвлаче анархично међународно окружење у којем егоистичне државе траже само интерес у систему без централног ауторитета.¹⁷ У сваком случају, овај теоријски правац је базиран на претпоставци да је светска политика у суштини константна борба међу државама у којој свака гледа сопствени интерес за премоћ у условима анархије.¹⁸

15 Ричард Нед Лебов, „Класични реализам“, у: *Теорије међународних односа – Реализам* (приредио Дејан Јовић), Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 69.

16 *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*.

17 Ђана Луша, „Концепт анархије у реалистичкој теорији међународних односа“, у: *Теорије међународних односа – Реализам* (приредио Дејан Јовић), Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 230.

18 Чарлс В. Кегли; Јудин Р. Виткоф, *Светска политика: тренд и трансформација*, Прометеј, Београд, 2004, стр. 85.

2. ЕГОИЗАМ И ДОМИНАЦИЈА

У овом делу ћемо разрадити егоизам и доминацију као изузетно важне факторе за разумевање понашања организама, појединца или државе. Како бисмо боље и дубље разумели егоизам значајну помоћ нам пружа данас најпознатији британски еволуциониста Ричард Докинс (*Richard Dawkins*). Овде ћемо укратко појаснити његову теорију себичног гена коју је 1976. године револуционарно представио научној јавности. У књизи Себични ген овај аутор сугерише да су на самом зачетку микро-органског живота били пресудни они гени који су пре свега промовисали опстанак и да су од тада сви животни облици постали једноставне „машине за опстанак“.¹⁹ Сва жива бића, односно јединке, јесу машине чији је једини смисао обезбеђивање генима да се умноже. Успешан ген, односно ген који ће из генерације у генерацију бити све заступљенији у популацији, јесте онај који највише тежи опстанку и размножавању. Тај „себични ген“ тиме ствара инстинктивну и генетску подлогу за егоистично понашање. Пошто је организам еволуирао углавном како би се задовољио сопствени ген, на исти начин егоизам еволуира кроз одређену популацију. Тиме егоизам постаје главно обележје код оних организама које доприносе бољој адаптивној вредности.²⁰ Ген даље шири овакво себично понашање које се најбоље огледа у размножавању и потрошњи одређених ресурса, као што је рецимо храна. Дарвин је такође тврдио да су организми заинтересовани само за сопствени опстанак уколико су ресурси, који су неопходни за живот, ограничени. Отуда идеја која је описана као борба за опстанак и овим се путем себично понашање организма ставља у сврху задовољавања основних физиолошких потреба.

За разлику од егоизма, доминација на први поглед не изгледа као нужна, односно витална индивидуална особина. Како би се доминација приказала потребан је неки други организам који ће бити објект доминације. Доминација се у еволуционом кључу квалификује када одређена јединка, у компетитивним условима, врши контролу над осталим припадницима групе и има апсолутни приоритет у расподели оних ресурса који су витални за живот.²¹ Међутим, пре тога она је важна јер се путем доминације (и хијерархије) побољшава адаптивна вредност. Припадник врсте који има већу адаптивну вредност (*fittest*) има бољу шансу за преживљавање и репродукцију. Доминација се унутар неке групе јавља када надме-

19 Ричард Докинс, *Себични ген*, Хеликс, Смедерево, 2010, стр. 28.

20 Eng: *fitness*

21 Thelma E. Rowell, "The Concept of Social Dominance", *Behavioral Biology*, Volume 11, 1974, pp. 131-154.

тање око ресурса доводи до агресије и сукобљавања. Агресија је зато готово увек неопходна приликом успостављања доминантног (алфа) примерка. Када животиња, углавном мужјак, успостави таква супериоран статус она има већи приступ ресурсима и територији, што доводи до боље позиције за репродуктивни успех. Ипак, у сваком тренутку та привилегована позиција може бити оспорена од стране неког другог мужјака. Зашто и из ког разлога доминантне животиње настоје да бране такву опасну позицију? Еволуциони биолог Ричард Врангам (*Richard W. Wrangham*) и етнолог Дејл Петерсон (*Dale Peterson*) сматрају да мотивација мужјака шимпанзе који изазива, односно оспорава оног мужјака који је супериорнији, није због жеље за парењем нити због хране или дужег животног века. Таква доминантна „позиција“, према овим ауторима, објашњава да је природна селекција фаворизовала вољу за моћ кроз жељу да се доминира над подређенима.²² Преко доминације долазимо до моћи, престижа, вођства и сл.

Обе ове ствари проналазимо код Ханса Моргентауа. Његова прва књига *Scientific Man versus Power Politics*, између осталог, говори о два људским нагонима. Прва је себичност која је еквивалентна вољи за животом, док је друга *animus dominandi* – односно тежња за доминацијом. У тој књизи он полази од тога да је човек себично биће и да је човекова главна преокупација самоодржање које неминовно води у Хобсово природно стање. Човек, према Моргентауу, не може а да не буде себичан – он се бори за храну, за кров над главом и за елементарну сигурност. Човек самим тим има два примарна инстинкта: инстинкт самоодржања и инстинкт самопоtvrђивања. Самоодржање представља опстанак, док самопtvrђивање представља доминацију. Такво егоистично понашање тера појединца да на првом месту стави сопствени интерес испред интереса неког другог, затим интерес своје породице испред интереса даље родбине²³, потом интерес родбине испред интереса заједнице, државе и тако даље. Од појединаца који воде државе се очекује да следе ову логику тако што ће интерес своје државе ставити испред интереса неке друге државе или међународне заједнице.²⁴ Државе као такве следе свој национални интерес, као што ћемо касније видети, важан термин Моргентауовог схватања међународне политике. Моргентау зато упозорава да државе, као и појединци, треба да воде рачуна о сопственом интересу. Такав егоистичан принцип највише подсећа на бризи јединке искључиво о сопственом опстанку у бу-

22 Richard Wrangham; Dale Peterson, *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*, Houghton Mifflin, Boston, 1996, p. 199.

23 Eng: *kin*

24 Бољи и прецизнији израз би свакако био „међународно друштво“.

дућности која је доста неизвесна. Рејмон Арон, као и Моргентау, понашање државе такође повезује са егоизмом.²⁵

Доминација, или су овом случају *animus dominandi*, је познат термин који је Моргентау увео својом теоријом међународних односа. Његова теза је да човеком влада *animus dominandi* која га тера да оствари моћ над другима након што је осигурано преживљавање. Доминација долази као мотивациона сила која нема за циљ само очување опстанка, већ оно што следи након што је живот осигуран, а то је жеља за моћи над другима. Ову жељу за моћи Моргентау пребацује и на међудржавну димензију, па тако говори да међународну политику карактерише борба за моћ, што је у ствари борба за доминацију. Према њему, државе у таквом амбијенту имају три алтернативе: 1) статус кво, 2) политику империјализма или 3) политику престижа. Који год избор држава одабере, сматра Моргентау, свака је на овај или онај начин под утицајем ове појаве која је универзална у времену и простору. Код Моргентауа такође проналазимо да се појединци, групе и државе неминовно удружују како би се заштитили од доминантног актера. Он је, као и други класични реалисти, наглашавао да се савези углавном формирају како би се одговорило на одређену претњу и да се распуштају чим та претња нестане. Формирање савеза је најчешће утемељено на калкулацији користи и штете (*cost-benefit analysis*), а не на идеалима или осећајима оданости.²⁶ У природи такође видимо да је корист коју јединка може извући из живота у групи поприлично велика.²⁷ Плен који чопор вукова може да ухвати толико је већи од плена који може да ухвати један вук да се свакој себичној јединки напросто исплати да се удружи у такву заједницу. Са друге стране, многе користи од живљења у групи своди се на избегавање јединке да не заврши као плен предатора. Можемо споменути да је анархично окружење и жеља за сигурношћу нешто што посебно истичу неореалисти (видети табелу) попут Кенета Волца (*Kenneth Waltz*), а што свакако можемо довести у везу са дарвинистичком теоријом. Ипак, очито је да се уз помоћ теорије еволуције егоизам и доминација позиционирају као важне карике у разумевању понашања државе, нарочито за теорију класичног реализма.

25 Рејмон Арон, *Мир и рат међу народима*, Голден Маркетинг, Загреб, 2001, стр. 676.

26 Лош је Тукидид приметно да су идентични интереси најпоузданија веза како међу државама тако и међу појединцима.

27 Ричард Докинс, *Себични ген*, Хеликс, Смедерево, 2010, стр. 178-197.

	Класични реализам	Неореализам	Допринос еволуционе теорије
Крајњи узрок понашања државе	Зло <i>Animus dominandi</i>	Анархични међународни систем (који производи опасно окружење за државе)	Понашање објашњено помоћу људске еволуције у анархичном окружењу из времена Плиоцена, Плеистоцена и Холоцена (окружење карактеристично по недостатку ресурса и многим претњама)
Непосредан узрок понашања државе	Егоизам Доминација	Жеља за сигурношћу Систем самопомоћи	Егоизам Доминација Разлике између припадника групе и оних који то нису стварају страх, претњу и жељу за моћ
Решење за државу	Увећати релативну моћ (Моргентау)	Развијање довољно моћи за дефанзивни реализам (Волц) Увећање релативне моћи за офанзивни реализам (Миршајмер)	Увећати релативну моћ

Табела 1. Реализам и теорија еволуције²⁸

3. ОПСТАНАК И АНАРХИЈА

Као што смо навели опстанак је у Дарвиновој теорији кључан појам када се анализира живи свет. Жеља за животом је уписа-

²⁸ Bradley A. Thayer, *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*, The University Press of Kentucky, Lexington, 2004, p. 67.

на у генетски код свих живих организама. Као што ћемо на овом месту видети, опстанак државе је за класичне реалисте исто тако од круцијалног значаја. Борба за опстанак је неминовност у стању анархије, односно оном стању које највише подсећа на природно стање. Повлачење паралеле између анархије и природног стања учестала је појава код класичних реалиста.²⁹ Најопштија дефиниција анархије је одсуство одређене централне власти која поседује монопол на легитимну употребу силе. Унутар државе превладавају закони и хијерархија, док у међународним односима доминира моћ без легитимног ауторитета.

Почећемо од Хобса. У Хобсовом природном стању, пренесено на поље међународних односа, главни циљ је увек самоодржање тј. опстанак.³⁰ Државе су у међународним односима препуштене саме себи како би осигурале опстанак, односно самоодржање. Он опстанак (самоодржање) ставља као једино добро изнад свих осталих.³¹ Његова дефиниција самоодржања у себи садржи оба кључна концепта класичног реализма, а то су моћ и интерес. Моћ је важна јер се акумулацијом моћи у природном стању осигурава перспектива виталним интересима чиме се придоноси опстанку.³² У таквом природном стању људи су окарактерисани као рационални егоисти који искључиво гледају свој лични интерес.³³ Хобс је зато изричит у свом ставу да претња нечијем животу дозвољава тој особи да делује супротно интересима других актера. Према Хобсу, али и према класичним реалистима, оно што важи за људска бића у природном стању, важи и за државе у међународним односима.³⁴ Он не разликује законе који владају међу људима од оних који владају међу државама.³⁵ У таквим околностима је за државе најрационалније да чине исто што и појединци у природном стању – да раде на повећању властите моћи како би осигурале опстанак.

29 Ђана Луша, „Концепт анархије у реалистичкој теорији међународних односа“, у: *Теорије међународних односа – Реализам* (приредио Дејан Јовић), Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 232.

30 Гордан Иво Лазовић, „Модерна класична реалистичка теорија као реакција на утопизам у међународним односима“, у: *Теорије међународних односа – Реализам* (приредио Дејан Јовић), Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 138.

31 Eng : *self-preservation*.

32 Гордан Иво Лазовић, „Модерна класична реалистичка теорија као реакција на утопизам у међународним односима“, у: *Теорије међународних односа – Реализам* (приредио Дејан Јовић), Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 138.

33 Душан Павловић, „Теорија игара у „Левијатану“ Томаса Хобса“, *Годишњак ФПН*, Факултет политичких наука, Београд, бр. 13/2015, стр. 137.

34 Душан Павловић, „Теорија игара у „Левијатану“ Томаса Хобса“, *Годишњак ФПН*, Факултет политичких наука, Београд, бр. 13/2015, стр. 137.

35 Ђана Луша, „Концепт анархије у реалистичкој теорији међународних односа“, у: *Теорије међународних односа – Реализам* (приредио Дејан Јовић), Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 235.

Схватање националног интереса код Ханса Моргентауа је у својој суштини прича о опстанку неке државе. Моргентау садржину националног интереса у крајњој линији своди на проблем националне безбедности, односно самоочувања, сматрајући да „одржање у животу (*survival*) политичке заједнице, као што је нација представља онај несводљиви минимум“ националног интереса, његове „минималне захтеве“. ³⁶Према њему сви политички ентитети, у овако опасном свету, стреме ка опстанку. ³⁷ Зато Моргентау говори о разлици између моралне и политичке етике. Иако у петој глави *Politics Among Nations* он придаје одређени значај моралу као кочничару претеране моћи у међународним односима ³⁸, две деценије касније у књизи *Truth and Power: Essays of a Decade, 1960–70* изричито напомиње да „понашање државе није одређено моралним принципима и правним обавезама, него је вођено интересима и моћи“. ³⁹

Ханс Моргентау је такође познат по свом уверењу да одређени друштвени уговори или споразуми никад не трају дуго, већ сматра да би требало искључиво гледати „исконске биолошко-психолошке“ нагоне који су одувек присутни. Његов се антрополошки пессимизам доста ослања на Фројдову инстинктивистичку теорију. ⁴⁰ Инстинкти извиру из егзистенцијалних потреба и урођени су свим живим бићима. Моргентау дефинише ове „биолошко-психолошке“ нагоне као инстинкте за живот, за размножавањем и доминирањем који су «заједнички за све људе». ⁴¹ Према Моргентау борба за моћ је еквивалентна борби за живот. ⁴² Као и за живот, он додаје да је „борба за моћ универзална у времену и простору“. ⁴³ Моргентау је на моћ гледао као на свеprisутну појаву те је закључио да је наивно, а по-

36 Андреја Милетић, *Национални интерес у америчкој теорији међународних односа*, Са времена администрација, Београд, 1978, стр. 43.

37 Michael C. Williams (ed.), *Realism Reconsidered: The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations*, Oxford University Press, Oxford NY, 2007, p. 208.

38 Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, A. A. Knopf, New York, 1948, p. 167-207.

39 Hans J. Morgenthau, *Truth and Power: Essays of a Decade, 1960–70*, Praeger, New York, 1970, p. 382.

40 Robert Schuett, „Freudian roots of political realism: the importance of Sigmund Freud to Hans J. Morgenthau’s theory of international power politics“, *History of Human Sciences*, Vol. 20, No. 4, 2007, p. 57.

41 Mihaela Neacsu, *Hans J. Morgenthau’s Theory of International Relations: Disenchantment and Re-enchantment*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009, p. 122.

42 За боље разумевање игре моћи (*power-play*) код Моргентауа можемо видети на примеру тигрова овде: <https://www.youtube.com/watch?v=SRA-BliBnB8> (приступљено 20.09.2017.)

43 Mihaela Neacsu, *Hans J. Morgenthau’s Theory of International Relations: Disenchantment and Re-enchantment*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009, p. 97.

некад и опасно, веровати у тзв. „зоне без моћи“ (*power-free zones*).⁴⁴ Моргентау је из тих разлога жестоко нападао филозофију рационализма која верује у континуирани прогрес појединца или државе.

4. СТРАХ И РАТ

Иако је рат поприлично истраживан у теорији о међународним односима, еволуционо објашњење овог цивилизацијског проблема може додатно учврстити став класичних реалиста о неминовности и неискорењивости рата. Као што је познато, класични реалисти узрок рата виде у људској природи. Код Хобса рат представља саставни део природе људског друштва путем којег се појединци који у њему учествују срзавају на ниво анималности. Такво виђење има и Винстон Черчил (*Winston Churchill*) када је током Другог светског рата истакао да је „главна прича људске врсте рат. Осим кратких и крхких предаха, на свету никада није владао мир. А пуно пре него што је започела историја, убилачка борба је била универзална и бескрајна.”⁴⁵ Корен рата, према дарвинистичкој теорији, између осталог видимо у постојању страха и недостатку елементарних ресурса неопходних за живот.

Сам Чарлс Дарвин је увидео значај страха сврставши га међу шест основних емоција.⁴⁶ За ову емоцију се сматра да је играла пресудну улогу у еволуцији као биолошки програмирана реакција на опасности које долазе из спољашње средине.⁴⁷ Према еволутивној психологији страх је имао пресудну улогу још од најранијих зачетака људске врсте, нарочито на начин на који опажамо и реагујемо на наше непосредно окружење.⁴⁸ Страх од оног другог се често види као довољан разлог за агресију и сукобљавање. Иако се далеко више концентрише на моћ, Моргентау у својим радовима јасно дефинише страх као емоцију у међународним односима.⁴⁹ Он сматра да се страх као емоција може пребацити са нивоа појединца на ниво државе.⁵⁰ Поред тога што корен ове емоције проналази у људској природи, Ханс Моргентау идентификује страх као један

44 Кнуд Ерик Јоргенсен, „Реалистичка традиција“, у: Теорије међународних односа – Реализам (приредио Дејан Јовић), Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 109.

45 Christian Potholm, *Winning at War: Seven Keys to Military Victory throughout History*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham (Maryland), 2010, p. 12.

46 Charles Darwin; Paul Ekman, *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, Oxford University Press, Oxford NY, 1998, p. 390.

47 Жарко Требјешанин, *Лексикон психоанализе*, Нова књига, Подгорица, 2005, стр. 225.

48 Arash Heydarian Pashakhanlou, *Realism and Fear in International Relations: Morgenthau, Waltz and Mearsheimer Reconsidered*, Palgrave Macmillan, Cham, 2016, p. 10.

49 Исто, стр. 45.

50 Исто, стр. 46.

од главних узрока рата међу народима.⁵¹ Страх је уско повезан са анархијом, и доводи до тзв. затвореникове дилеме, односно до сигурносне дилеме у случају међународних односа. У таквој сфери константне опасности, добар део класичних реалиста сматра да државе своје одлуке доносе под утицајем страха.⁵² Хобс је свакако највише наглашавао улогу страха у односима међу државама. Овај недостатак поверења, који је заснован на страху и неизвесности некада производи погубне последице по државу. Иако страх има одређену важност код понашања живих организама и држава, у наставку ћемо видети да ресурси представљају корен рата јер су фундаментални за сваки облик живота.

Највећи део људске (пра)историје је обележен бруталном борбом за егзистенцију због недостатка виталних ресурса.⁵³ Овај принцип елиминације кроз конкуренцију, који се још назива Гаусевим (*Georgy Gause*) принципом, тврди да две врсте које заузимају и користе исти простор, не могу заједно бесконачно да коегзистирају.⁵⁴ Пре или касније једна ће одстранити другу. Биолози се слажу да овај принцип важи и за јединке исте врсте управо због тога што ће њихови прохтеви за храном бити слични или чак исти. Борба око ресурса се отуда види као главни узрок агресије и смртоносног насиља.⁵⁵ Међутим, према еволуционом гледишту, ратовање и борба повећавају могућност преживљавања фенотипа и побољшава укупну адаптивну вредност (*fitness*) стицањем одређених ресурса. Највећи део ресурса је, још од доба ловаца-сакупљача па све до пре отприлике једног века, био недовољан да задовољи све људске заједнице. У правим околностима појединац, али и група у целини, постају физички спремнији тиме што се узимају ресурси од оних „других“ у рату.⁵⁶ И за индивидуалну и за групну селекцију рат се може посматрати као главна активност која обезбеђује ресурсе, а самим тим и опстанак у једном неизвесном и анксиозном свету.⁵⁷ У том смислу, еволутивни мотиви за сукобе, односно рат, су се веома мало променили. Као и код примитивних племена, модерне државе улазе у оружане сукобе због прибављања или одбране одређених

51 Исто, стр. 55.

52 Jonathan Kirshner, *The tragedy of offensive realism: Classical realism and the rise of China*, *European Journal of International Relations*, Volume 18, 2012, p. 57.

53 Најзначајније епохе су Плиоцен (пре 5-1 милиона година), Плеистоцен (900.000-11.000 година) и Холоцен (пре 10.000-данас).

54 Чедомир Чупић, *Политичка антропологија*, Чигоја штампа, Београд, 2002, стр. 208.

55 Azar Gat, *So Why Do People Fight? Evolutionary Theory and the Causes of War*, *European Journal of International Relations*, Vol. 15, 2009, p. 574.

56 R. Brian Ferguson, *Warfare, Culture, and Environment (Studies in Anthropology)*, Academic Press, Orlando FL, 1984, p. 38.

57 Ресурси нису само вода и храна, већ и одређена територија, склониште и сл.

ресурса.⁵⁸ Када се онај „други“ види као потенцијални непријатељ, само његово постојање представља одређену врсту претње, јер може у ближој или даљој будућности напасти државу зарад прибављања ресурса и самим тим угрозити опстанак.

Познати енглески класични реалиста Едвард Кар се у овом смислу ослања на дарвинистичку теорију када каже да узрок конфликта представља оскудица, односно недостатак ресурса за живот.⁵⁹ Разлог за овакву Карову тврдњу проналазимо у историјски непрекидном егоистичном обрасцу приликом стицања и одбране виталних ресурса. И Моргентхау када наводи елементе националне моћи на самом врху ставља географију и природне ресурсе.⁶⁰ У свету ограничених ресурса, таква ситуација неминовно доводи до борбе за моћ, односно борбе за живот.⁶¹ Он напомиње да је Велика Британија била најјача сила 19. века управо због тога што је имала под контролом територије са обиљем ресурса које су јој помогле да одржи односно увећа своју моћ. Он такође каже да су САД и СССР након Другог светског рата имале такве ресурсе које су им омогућиле статус суперсила 20. века. „Трка у наоружању“ током Хладног рата би била немогућа без адекватних ресурса за развој индустрије и нових (војних) технологија. Државе су током историје биле спремне на велике жртве у одбрани оних ресурса које су у том тренутку биле важне за опстанак.

5. ЗАКЉУЧАК

Дарвинизам и класични реализам очигледно имају доста тога што их повезује. Начела на којима почива класични реализам највише одговарају дарвинистичкој теорији. На пример, класични реализам подразумева ограничење политике коју намеће људска природа, као и чињеница непостојања одређене (централне) међународне владе.⁶² Људска природа је због своје сложености једна од најконтроверзнијих тема и у оквиру еволуционе биологије са једне, и политикологије са друге стране. Оно на чему инсистирају

58 Многи сукоби у Африци се воде управо због недостатка воде и хране, док су на Блиском истоку резерве нафте и гаса главни узрок нестабилности на том подручју. О важности територије за одређену државу не треба посебно наглашавати.

59 Edward Hallet Carr, *The Twenty Years Crisis 1919-1939*, Harper & Row, New York, 1964, p. 111.

60 Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, A. A. Knopf, New York, 1948, pp. 80-86.

61 Исто, стр. 17.

62 Гордан Иво Лазовић, „Модерна класична реалистичка теорија као реакција на утопизам у међународним односима“, у: Теорије међународног односа – Реализам (приредио Дејан Јовић), Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 129.

класични реалисти је антрополошки песимизам, односно негативна слика о људској природи која се није мењала хиљадама година. Такво становиште је подударно са биолозима који се слажу да је човек „по природи“ територијална и агресивна животиња.⁶³

Поједини класични реалисти интензивно користе факторе егоизма и доминације како би објаснили међународне односе. Теорија еволуције нам може пружити добро објашњење ова два појма. Поред објашњења порекла егоизма код људи које нам пружају Хобс, Нибур и Моргентау, Ричард Докинс нам даје увид у то да је корен егоистичног понашања у нашој генетици као производу природне селекције, односно еволуције. Исто тако, жеља за доминацијом је особина која врло вероватно своје порекло има у нашој еволуцији. У светској политици демонстрација доминације је нарочито присутна међу оним државама које теже ка хегемонији.⁶⁴

Код свих класичних реалиста постоји сагласност да на нивоу међународних односа постоји анархија. Главна карактеристика анархије на међународном плану је константна могућност избијања неког сукоба. Инстинкт самоодржања нам објашњава порекло ратовања пре било каквих историјских записа. Тај страх од уништења (смрти) је важан аргумент дарвинистичког схватања међународних односа. Тај аргумент заступа Хобс када каже: „Као општу тежњу човечанства на прво место стављам вечну и непрестану жудњу за једном моћи након друге, која престаје само у смрти“.⁶⁵ Такође и Нибур сугерише да наша склоност да победимо смрт нагомилавањем моћи доказује егоистичну и индивидуалистичку људску природу.⁶⁶ И овај аутор понашање човека види као егоистично и склоно насиљу.⁶⁷

Жудња и борба за оскудне ресурсе су најчешће виђени као главни циљ политике и најочигледнији мотив за рат.⁶⁸ И Аристотел је у Политици пре више од две хиљаде година написао како је рат настао као изданак (*offshoot*) лова.⁶⁹ Са друге стране, за већ поминутог Томаса Малтуса рат је штавише пожељно средство против

63 Никола Туџић, *Еволуциона биологија*, ННК, Београд, 2003, стр. 457.

64 Данас је потпуно евидентно да САД види Кину као главну претњу својој „доминантној позицији“ у свету, као што и Кинези виде САД као главну препреку према успостављању властите „хегемоније“ на међународном плану.

65 Томас Хобс, *Левџатан*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 94.

66 Edward J. Carnell, *The Theology of Reinhold Niebuhr*, Wipf & Stock, Eugene OR, 2007, p. 73.

67 Војин Димитријевић; Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 32.

68 Azar Gat, *So Why Do People Fight? Evolutionary Theory and the Causes of War*, *European Journal of International Relations*, Vol. 15, 2009, p. 594.

69 Аристотел, *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003, стр. 12.

претераног раста популације. И Сигмунд Фројд (*Sigmund Freud*), који се често доводи у везу са теоријом класичног реализма, ни у једном од својих разматрања рат не приписује болести духа или некој масовној патологији друштва и цивилизације.⁷⁰ Ратовање је, објективно гледано, играло важну улогу у човековој еволуцији и приликом стварања првих држава. Зато поједини теоретичари међународних односа порекло и природу државе објашњавају теоријом природне селекције.⁷¹

ЛИТЕРАТУРА

- Арон Рејмон, *Мир и рат међу народима*, Голден Маркетинг, Загреб, 2001.
- Аристотел, *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003.
- Докинс Ричард, *Себични ген*, Хеликс, Смедерево, 2010.
- Димитријевић Војин; Стојановић Радослав, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
- Јовић Дејан (ур.), *Теорије међународних односа – Реализам*, Политичка култура, Загреб, 2013.
- Кегли В. Чарлс; Виткоф Р. Јуџин, *Светска политика: тренд и трансформација*, Прометеј, Београд, 2004.
- Милетић Андреја, *Национални интерес у америчкој теорији међународних односа*, Савремена администрација, Београд, 1978.
- *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975.
- Павловић Душан, „Теорија игара у „Левијатану“ Томаса Хобса“, *Годишњак ФПН*, Факултет политичких наука, Београд, бр. 13/2015.
- Ребер С. Артур; Ребер С. Емили, *Речник психологије*, Службени гласник, Београд, 2010.
- Супек Руди, *Херберт Спенсер и биологизам у социологији*, Матица Хрватска, Загреб, 1965.
- Стојковић Биљана, Никола Туџић, *Дарвинијана*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Требјешанин Жарко, *Лексикон психоанализе*, Нова књига, Подгорица, 2005.
- Туџић Никола, *Еволуциона биологија*, ННК, Београд, 2003.
- Хобс Томас, *Левијатан*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011.

70 Жарко Требјешанин, *Лексикон психоанализе*, Нова књига, Подгорица, 2005, стр. 218-220.

71 Roger D. Masters, *The Biological Nature of the State*, *World Politics*, Vol. 35, No. 2, 1983, pp. 161-193.

- Чупић Чедомир, *Политичка антропологија*, Чигоја штампа, Београд, 2002.
- Carnell J. Edward, *The Theology of Reinhold Niebuhr*, Wipf & Stock, Eugene OR, 2007.
- Carr Edward Hallet, *The Twenty Years Crisis 1919-1939*, Harper & Row, New York, 1964.
- Darwin Charles; Ekman Paul, *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, Oxford University Press, Oxford NY, 1998.
- Ferguson R. Brian, *Warfare, Culture, and Environment (Studies in Anthropology)*, Academic Press, Orlando FL, 1984.
- Gat Azar, *So Why Do People Fight? Evolutionary Theory and the Causes of War*, *European Journal of International Relations*, Vol. 15, 2009.
- Kirshner Jonathan, *The tragedy of offensive realism: Classical realism and the rise of China*, *European Journal of International Relations*, Volume 18, 2012.
- Lamu Steve; Masker John, *Introduction to Global Politics (Fourth Edition)*, Oxford University Press, New York, 2017.
- Masters D. Roger, *The Biological Nature of the State*, *World Politics*, Vol. 35, No. 2, 1983.
- Morgenthau J. Hans, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, A. A. Knopf, New York, 1948.
- Morgenthau J. Hans, *Truth and Power: Essays of a Decade, 1960–70*, Praeger, New York, 1970.
- Neacsu Mihaela, *Hans J. Morgenthau's Theory of International Relations: Disenchantment and Re-enchantment*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009.
- Pashakhanlou Heydarian Arash, *Realism and Fear in International Relations: Morgenthau, Waltz and Mearsheimer Reconsidered*, Palgrave Macmillan, Cham, 2016.
- Potholm Christian, *Winning at War: Seven Keys to Military Victory throughout History*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham (Maryland), 2010.
- Rowell E. Thelma, "The Concept of Social Dominance", *Behavioral Biology*, Volume 11, 1974.
- Schuett Robert, „Freudian roots of political realism: the importance of Sigmund Freud to Hans J. Morgenthau's theory of international power politics", *History of Human Sciences*, Vol. 20, No. 4, 2007.
- Thayer A. Bradley, *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*, University Press of Kentucky, Lexington, 2004.
- Wilson O. Edward, *Sociobiology*, Harvard University Press, Cambridge, 1975.
- Williams C. Michael (ed.), *Realism Reconsidered: The Legacy of Hans*

Morgenthau in International Relations, Oxford University Press, Oxford NY, 2007.

- Wrangham Richard; Peterson Dale, *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*, Houghton Mifflin, Boston, 1996.
- <https://www.youtube.com/watch?v=SRA-BliBnB8>

Zoran Kovačević

DARWINISM AND CLASSICAL REALISM

Resume

This article examines the connection between Darwinism and classical realism in the theory of international relations. For example, it is well known that every living organism tends to survive and increase its own safety. The desire for life is thus engraved in the genetic code of all living organisms. Also, classical realists believe that survival remains the most crucial objective for every state in international arena. State of anarchy, which has its similarities with the state of nature, is forcing countries to act in such a way. Author will show that the pursuit for power is intertwined with dominance and egoism which has its roots in evolutionary theory. Hans Morgenthau's view on national interest and animus dominandi represents best parallel with egoism and dominance. Furthermore, classical realism insists that war is determined by our human nature that has remained the same for thousands of years. In a world of limited resources conflicts within the same or between different species are ever-present and inevitable. States are also always eager to gain and defend those resources that are important for their own survival and safety. Fear as an emotion also has its roots in evolution and often plays a role in the behavior of one state towards the other. That is why the origin of war can be seen from Darwinian standpoint.

Keywords: classical realism, Darwinism, Hobbes, Morgenthau, state of nature, survival of the fittest, dominance, egoism, conflicts